

FERRAN CARBÓ, *Els versos dels calaixos. Sobre Llibre de meravelles de Vicent Andrés Estellés*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2018, 238 p., ISBN: 978-84-9134-279-3.

Aquest any 2018 els estudis literaris al voltant de la poesia de Vicent Andrés Estellés estan d'enhonorabona. El 25é aniversari de la mort del poeta s'ha commemorat, casualment o no, amb l'edició del 5é volum de l'*Obra Completa Revisada* i l'obra que ací ressenyem, entre altres articles científics.

Ferran Carbó, catedràtic de Filologia Catalana a la Universitat de València, és una de les veus cabdals en l'estudi de la poesia catalana del segle xx. Així ho avalen les publicacions realitzades sobre Joan Vinyoli, Miquel Martí i Pol i Vicent Andrés Estellés al llarg de la seua trajectòria. La coherència investigadora d'aquest autor es materialitza en un ingent nombre de textos acadèmics sobre la matèria, obres monogràfiques dedicades a Joan Vinyoli i l'imprescindible *Com un vers mai no escrit. La poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta* (2009).

L'obra que ací ens ocupa perfila, en poc més de dues-centes pàgines i ordenat en huit capítols, un estudi textual exhaustiu de la nau capitana de la poesia catalana al País Valencià: *Llibre de meravelles*. Com és d'esperar en obres científiques, l'acurada organització de l'estudi facilita una visió panoràmica que s'estructura en els següents apartats: «1. L'autor i la seua poesia», «2. La creació dels textos i la difusió del llibre», «3. Els paratextos», «4. L'estructura», «5. La consciència del present», «6. Els episodis (del passat i del present)», «7. L'esperança en el futur» i «8. Cloenda». Sense oblidar, a més, la valuosa reproducció del «Pròleg» que Manuel Sanchis Guarner va dedicar a la primera edició de les meravelles estellesianes (1971).

Com el mateix autor explica en la introducció, els capítols es poden agrupar en dos grans blocs; el primer, conformat pels dos capítols inicials, i el segon, més analític, que abraça la resta d'epígrafs que desemboquen en les consideracions finals.

La secció inicial de l'estudi, «1. L'autor i la seua poesia» i «2. La creació dels textos i la difusió del llibre», se centra, d'una banda, a resseguir sintèticament l'evolució obra del poeta des dels anys quaranta fins als huitanta, i d'altra banda, a abocar llum sobre el procés concret d'escriptura de *Llibre de meravelles* tot partint de l'estudi de la documentació original del Fons Estellés i les diverses edicions de l'obra. En un exercici clarificador, Ferran Carbó estableix la cronologia de bona part dels poemaris estellesians, com ja ha fet en altres estudis, i els adscriu a dos dels grans períodes creatius de l'autor: el marcat pels anys de postguerra i el marcat per erigir-se com a poeta nacional valencià. Al llarg del segon apartat, i gràcies a un minuciós treball d'arxiu, es dona compte de les diferents versions i peces documentals que conformen el procés creatiu de *Llibre de meravelles*. Alhora que l'autor presenta la forma primigènia que el poemari tenia a l'entorn de 1958, moment en què Estellés va escriure el nucli del conjunt. A més, s'hi apunta quines peces poètiques es van incorporar anys més tard al llibre que a hores d'ara coneixem. Malgrat la centralitat de la crítica textual, en el treball no falta l'anàlisi estilística que ubica el poemari i el relaciona amb altres creacions de l'època com «Coral romput» (1957), *El primer llibre de les èglogues* (1953-1958) o *L'inventari clement de Gandia* (iniciat el 1958).

El centre neuràlgic de l'estudi agrupa, en els capítols tres i quatre, la lectura transtextual, l'anàlisi paratextual i l'aprofundiment en l'estructura del poemari; i en els capítols cinc, sis i set, l'autor explora amb profunditat els mecanismes i els motius literaris que Estellés emprà per a cantar el passat, el present i el futur.

Sota el marc d'aproximació definit per Gérard Genette, Ferran Carbó dissecciona el poemari a la recerca de les relacions d'intertextualitat, paratextualitat, metatextualitat, arxítexualitat i hipertextualitat que configuren *Llibre de meravelles* com un complex mosaic referències literàries. En aquest sentit, els títols i totes les seues variants paratextuals, les citacions i els epígrafs esdevenen objectes d'estudi de primera magnitud que permeten classificar i ordenar la presència d'autors i obres, especialment medievals, en la pedra fundacional de la poesia valenciana del segle xx. Encara que en algun moment resulte reiterativa la presència de la terminologia genettiana, la secció quarta del tercer capítol

reïx en la comparació entre el «Cant de Vicent» estellesià i el «Cant de Ramon» lul·lià, dues peces que esperaven a ser acarades amb profunditat. També és de destacar el diàleg que el professor estableix entre la descoberta de les meravelles per part de Fèlix i l'obertura del discurs poètic d'Estellés en aquest poemari.

Pel que fa al capítol quart, les observacions realitzades al voltant de l'estructura tríptica de *Llibre de meravelles* subscriuen les aportacions que defensen la intenció fundadora del poemari. Tot comparant el text poètic amb les creacions pictòriques medievals dels retaules, Carbó explica l'absència de títols i la presència de l'art menor en les seccions laterals i l'ús de l'alexandrí i dels títols i els encapçalaments en els poemes del cos central. Una comparativa que, encertadament, ens porta a l'arquitectura de pintures com *El jardí de les delícies* o a l'estructuració en les seccions «De l'home», «De paradís» i «D'infern» de les meravelles del beat mallorquí.

Aquest establiment de l'estructura en forma de retaule connecta amb els tres capítols posteriors, cadascun dels quals va dedicat a una de les seccions del tríptic: la lateral inicial, referida al temps present; la central, a la consciència del present i del passat; i la lateral final, centrada en la projecció del temps futur.

Cal destacar que el capítol cinqué posa de manifest la vinculació de la intitulació «Teoria i pràctica de la flor natural» amb l'univers jocflorallesc de postguerra i la transgressió d'aquesta tendència per part del poeta, malgrat haver-hi participat. El capítol, per tant, conjuga l'estudi contextual amb l'estilístic i descriu els vincles de les deu composicions amb textos de regust religiós, d'altres de ressò popular i d'altres descriptius del moment de l'escriptura.

El capítol sisé és el més llarg i complet de tota l'obra, ja que explora detalladament el cos central de *Llibre de meravelles*, hi són analitzades totes les composicions des del costat estilístic i es para especial atenció a la recurrència dels motius amorosos i cívics que marquen els alexandrins. El contrast entre el passat i el present és un dels eixos analítics que Carbó ha fet servir per a treballar les composicions d'art major, per aquesta raó el record, la fixació de la quotidianitat de postguerra, les conseqüències de la guerra i la vivència poètica del dolor són alguns dels tòpics fixats com a determinants de l'univers literari de l'obra. Concretament, la focalització en poemes com «Temps» o «També»

és una mostra de la intuïció analítica de l'autor.

Segons Carbó, l'esperança de la veu poètica en el futur es desenvolupa en el darrer lateral del retaule, un feix de composicions incorporat amb posterioritat a 1958 i màxim exponent de la veu col·lectiva del poeta. S'hi observen les «Propietats de la pena» desplegades en aquesta secció del llibre i es perfilen les característiques de la dimensió col·lectiva del poeta i els mecanismes literaris que el permeten observar el present i projectar el futur des de la tasca poètica.

Tot plegat ens trobem davant un volum que propicia una visió de conjunt no tan sols del poemari *Llibre de meravelles* sinó també del període estel·lari que va del final dels anys cinquanta al principi dels seixanta. En aquest sentit, l'òptica d'estudi transtextual aplicada facilita la imbricació del text en el context de producció i ajuda a definir l'objectiu literari amb el qual va ser escrit. Les referències i relacions estudiades a propòsit de l'obra permeten que entronque definitivament amb el cànon català contemporani i la fan permeable a noves lectures literàries i culturals.

IRENE MIRA-NAVARRO
Universitat d'Alacant
irene.mira@ua.es